לא יגרע מצדיק עיניו. נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם (ג) לפי לימים רבים מלה במלה: **זכתה ויצא ממנה שאול.** שהיה נגוע: **זכה ויצאת ממנו אסתר.** במרגוס של מגילה[1] מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול ומשאול עד בנימין וכתיב היה מסתר בת דודו ואין לו[2] ראיה מסרתן. ללמה והוא נגיעות שלש יתפרסם הדבר שמסר לה סימנין: **שנאמר לא יגרע מצדיק עיניו.** וסיפיה דקרא ויושיבם לנצח ויגבהו והיינו גדולה ולזרות: **ואם הגים דעתו בו'.** הכי קאמר ואם מקורים בזקים על ידי שמגדיהן עצמן בזין לידי עניות ויסורים: **וטובלת.** מאמת נקיות שלש תהא מוסקה לנדיק מסכיבתו של מסורוס: **אדון על עבדיו.** ויקנוף פרעה על שני סריסיו[3]: לשון טורסי. שם מקום: **לא ראינו שינה.** ממון שהיתה מציפה עליו היה מרבה בתשמיש ונמע לשמות: **משמרתי ומשמרתך.** מאת ומני ממונה על עבודה מאת: ס"ג **אחר הדברים האלה גדל המלך**[4] **את המן וגו'.** בתר דנמן ותרם כתיב: וקא בעי הס"ס אחר מאי. מה הטיל עליו[5] הכתוב שלש גילו על שבא מעשה הזה: **אחר שברא** הקדוש ב"ה **רפואה למכה.**

ונטיל ארם בספל[6] כדי שימות והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון אמר לו והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה אמר לו אני אשמור משמרתי ומשמרתך והיינו דכתיב (ג) ויבקש הדבר וימצא שלא נמצאו במשמרתן[7]. (ד) אחר הדברים האלה (אחר מאי[8]) אמר רבא אחר שברא הקב"ה רפואה למכה דאמר ר"ל אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ בורא להם רפואה שנאמר (ה) כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים אבל אומות העולם אינו כן מכה אותן ואח"כ בורא להם רפואה שנאמר (ו) ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא[9] (ז) ויבו בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו אמר רבא בתחילה במרדכי לבדו ולבסוף בעם מרדכי ומנו רבנן ולבסוף בכל היהודים (ח) הפיל פור הוא הגורל תנא כיון שנפל פור בחודש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה ולא היה יודע (ט) שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד (י) ישנו עם אחד אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ניכלינהו אמר ליה מסתפינא מאלהיו[10] דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי אמר ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית בהו רבנן[11] אמר ליה עם אחד הן שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך מפוזרין הם בין העמים שמא תאמר אית הנאה מינייהו מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו ת"ל בכל מדינות מלכותך ודתיהם שונות מכל עם דלא אכלי מינן[12] ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י[13] ולמלך אין שוה להניחם דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן חובטו בקרקע ואינו שותהו (יא) אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף וגו' אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן (יב) באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים (יג) ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך אמר רבי אבא משל

הכסף נתון לך. גימטריא להכסף טוללה הע"ך[14] רמז לו שיתלה עליו[15]:

ומובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. ומה לא היו שם הכמות שלש מלשים שהרי בכל יום היה לומו לשע מלוי מללה וי"ל שהיתה מסמסת בתוך[16]:

א) ג"כ דף קכג. ע"ש, **ב)** [זבחים דף קב. ע"ש], **ג)** [לעיל דף ז. ע"ש], **ד)** [קידושין לח. סוטה יב:], **ה)** שקלים ב. לקמן כט. מ"ק ו., **ו)** תרגום שני פרק ב פסוק ה, **ז)** בראשית מ ב, **ח)** עיין קידושין לח., **ט)** ועיין יבמות דף לה. ובתוס' הרא"ש, **י)** אסתר רבה ז כא, **כ)** עיין תוספות לקמן טז. ד"ה ודמי (וכו').

(א) גמ' דכתיב). מז"מ:

(א) גמ' (דכתיב).

א) לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ: [איוב לו, ז]

ב) וַיִּגֶּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן רִבְקָה הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֶּד לְאָבִיהָ: [בראשית כט, יב]

ג) עִם נָבָר תִּתָּבָר וְעִם עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל: [שמואל ב' כב, כז]

ד) וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי: [בראשית כט, כה]

ה) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל דּוֹדוֹ הַגֵּד הִגִּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא הִגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר שְׁמוּאֵל: [שמואל א' י, טז]

ו) וְאִם אֲסוּרִים בַּזִּקִּים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי עֹנִי: [איוב לו, ח]

ז) אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת עַמָּהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי וְאֶת מַאֲמַר מָרְדֳּכַי אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה אִתּוֹ: [אסתר ב, כ]

ח) בַּיָּמִים הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ קָצַף בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: [אסתר ב, כא]

ט) וְשָׁם אֹתָנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר לוֹ וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: [בראשית מא, יב]

י) וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי וַיַּגֶּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: [אסתר ב, כב]

כ) וַיְבֻקַּשׁ הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל עֵץ וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ: [אסתר ב, כג]

ל) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת הָמָן בֶּן הַמְדָתָא הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: [אסתר ג, א]

מ) כָּרְפָאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ שָׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ: [הושע ז, א]

נ) וְנָגַף יְיָ אֶת מִצְרַיִם נָגֹף וְרָפוֹא וְשָׁבוּ עַד יְיָ וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם: [ישעיה יט, כב]

ס) וַיְבֵז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמָרְדֳּכַי לְבַדּוֹ כִּי הִגִּידוּ לוֹ אֶת עַם מָרְדֳּכַי וַיְבַקֵּשׁ הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַם מָרְדֳּכָי: [אסתר ג, ו]

ע) בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר: [אסתר ג, ז]

פ) וַיֹּאמֶר הָמָן לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכֹל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת מִכָּל עָם וְאֶת דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים וְלַמֶּלֶךְ אֵין שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם: [אסתר ג, ח]

צ) אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת אַלְפִים כִּכַּר כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל עַל יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ: [אסתר ג, ט]

ק) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ: [אסתר ג, יא]

אמר לו הלא אין משמרתי ומשמרתך שוה א"ל אני אשמור משמרתי ומשמרתך. פי' א"ל אני אשמור משמרתי בתחלת הלילה עד החק שאנו קבועים ואשמור עוד ממך בחצי הלילה במשמרתך ועשו כך ונתבקש במשמרתו שבתחלת[ס] הלילה. שכל השומר בתחלת הלילה כשיעמוד אחר לשמור ישן מי שכבר שמר ונמצא זה שומר שלא במשמרתו לפיכך נתבררה עליו העצה: אין הקב"ה מכה את ישראל עד שבורא להם רפואה שנאמר כרפאי לישראל וגו':

גמ' שני טרסיים. עי' חולין דף מ ע"ב תד"ה מטלית: [מכת"י רש"י ד"ה בשבעה באדר וכו' שנאמר והעם וכו'. קידושין דף לח ע"ל]:

כי אחי אביה הוא. קרוב לשפיר כמו (ברכות יג, ה) משיס מחיס מנחו ומדלקו מס לרמות הוא בא גס גס אני בחו ברמות ואס אמר כאן הוא גס אני בן בנקס לשמו הכתוב [בראשית כט, יב]. עם נבר. נאמן [תהלים יח, כו]. ועם עקש. עקוס ומעוקל כמו (מיכה ג, ט) ואת כל הישרה יעקשו ובלשון משנה (חולין טו.) חולדה שמיניס עקומות ועקומות [דברים לב, ה]. תתפל. לשון נפמל ועקש ונספר מהליס (יח, כו) כמוך מתפמל [ש"ב כב, כז]. כפמיל הזה שגולגלין לומו ומקיפין לומו שניות הגדיל [דברים שם]. מסר לה. יעקב סימנין לרחל שתאמר לו בלילה בשכבה [רשב"ם ב"ב קכג.]. **השתא מיבספא אחתאי.** עכשיו מכלס לחומי עמדה ומסרה לה לומן סימנים [בראשית שם, כה]. **ואת דבר המלוכה לא הגיד לו.** דרך לניעות היתה בו [ש"א י, טז]. **ואם הגים דעתו וכו'.** ויגבהו ואס מסוריס בזקים וגבוה בעס גורס להס להיות מסוריס בזקים [ו]ילכדו בחבלי עוני [זבחים קב.]. **בזקים.** שלשלאות [נחום ג, י]. של ייסורין ומליים [איוב לו, ח]. **והיו מספרין.** דבריהס לפניו בלשון טרסי [אסתר ב, כב]. **ונטיל ארם בספל.** להקשותו עס חמות [שם, כא]. **משמרתי ומשמרתך.** כל מוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שאמרו בנגעים ותרס (מגילה יג:) והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה [במדבר ג, ז]. **אחר שברא הקב"ה רפואה למכה.** להיות למשועה ליעקאל [אסתר ג, א]. **ונגף.** לשון מכה הוא. **נגוף ורפוא.** ומאי המכה יניע להס לרפואה [ישעיה יט, כב]. **הפיל פור.** הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קלר הוא. **הוא הגורל.** הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל בתיבה מודש ילניא [אסתר שם, ז]. **שבשבעה באדר מת.** בפ"ק דקידושין (לח.) ילפינן לה מקראי דכתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום וכתיב משה בעדי מת ועתה קום עבור וכתיב כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וגו' וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הרשון וגו' מהן ג"ג למפרע מתוך שבשבעה בחדר מת משה ומנין שבשבעה בחדר עולד שנאמר ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי לומר משמיעין. **ואת דתי המלך.** לתת מס לעבודת המלך. **אין שוה.** אין משה כלומר אין בנא [אסתר שם, ח]. **יכתב לאבדם.** יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות להאדם. **השקלים.** שיהו ישראל מביאין מרומת שקלים בניסן דכתיב בחדשי השנה תדש והבא לי קרבן מתרומה תדשה [מו"ק ו.]. **ועל הכלאים.** לשקור כלאי הזרעים הניכרין בין המנוחה [לקמן כט:].

הגהות וציונים

מ) בכת"י ובע"י נוסף אלא כיון דאתא ואמר בן רבקה אני אמרה ליה אמאי אתית א"ל וכו': **נ)** בכת"י ובע"י נוסף דכתיב: **ס)** ס"א וכי מטא ההוא יומא מעייל לה לגבך מה עשה יעקב מסר (גליון): **ע)** [בילקוט ובע"י ליתא] (גליון), ועיין רש"ש: **פ)** בכת"י נוסף הקציף עבדים: **צ)** בכת"י נוסף ונטיל לו ארס בספל של מים: **ק)** בכת"י ובע"י שלא נמצא במשמרתו. וכ"ה ישר (דק"ס), ועי' יעב"ץ ד"ה אמר לו והלא: **ר)** [בילקוט איתא מאי אחר] (גליון): **ש)** בכת"י ובע"י נוסף בתחילה נגוף ואח"כ רפוא: **ת)** בכת"י מאלהיהן: **א)** בכת"י ובע"י נוסף ולא יהבי כרגא למלכא: **ב)** נדצ"ל ואין לי: **ג)** [אחשורוש] (גליון): **ד)** ברש"י שבע"י הגירסא העיד לנו הכתוב: **ה)** נדצ"ל שבסוף הלילה או דצ"ל ונתבקש זה שמשמרתו בתחלת:

משל דאחשורוש והמן כו'. כלומר יש ללמוד מאחשורוש שאף כדעתו היה להשמידן: (להחזירן[ג]) למוטב. שגזרו עליהן תעניות לתשובה כדכתיב[ד] (יונה ג) ויאמן אנשי נינוה באלהים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם וגו' ואפילו הכי נמי לא אתהפכא גזירה אלא אחר תפלה דכתיב[ה] (יונה ג) וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ויתנחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה. ומה תלמוד לומר ויתנחם האלהים והלא כבר נאמר וירא האלהים את מעשיהם אלא מלמד שנחמו מלאכי חבלה שלהן. ומה תלמוד לומר ולא עשה והלא כבר נאמר וירא האלהים את מעשיהם אלא מלמד שהחזירן הקב"ה בתשובה. ומה תלמוד לומר ויתנחם האלהים והלא כבר נאמר וירא האלהים את מעשיהם אלא מלמד שנחמו מלאכי חבלה שלהן. ומה תלמוד לומר ולא עשה והלא כבר נאמר וירא האלהים את מעשיהם אלא מלמד שהחזירן הקב"ה בתשובה